

Preek over Lukas 18:9-14

Broeders en zusters, Gemeente van onze Heer Jezus Christus,

Het valt niet mee om zo'n gelijkenis in de 21^e eeuw te lezen, of aan te horen, met de oren van de tijdgenoten van de Here Jezus. Aan de begrippen Farizeeër en tollenaar hebben wij, na jarenlange kerkgang en Bijbellezen onze eigen invulling gegeven. En wat je dan kwijtraakt is de schok die een gelijkenis als deze heeft teweeggebracht bij de luisteraars van Jezus. Want Jezus' tijdgenoten hadden naar alle waarschijnlijkheid een ander plaatje bij deze twee groepen dan wij dat hebben. Want dat woord Farizeeër heeft onder ons, die opgegroeid zijn met de bijbel, een beetje een negatieve klank. We denken bij een Farizeeër meteen aan een 'muggenzifter' of een 'huichelaar'. Toch doen we deze groepering dan geen recht. De Farizeeën stonden over het algemeen bij het volk bekend als deskundigen als het gaat over de uitleg van de Thora, het woord van God. De standpunten die de Farizeeën innamen groeiden vanzelf uit tot de publieke opinie. De Farizeeën zou je bijbelgetrouw kunnen noemen. Zij hielden het hele Oude Testament als gezaghebbend. Daarnaast hadden zij hun mondelinge traditie, die aangaf hoe je de Thora moest interpreteren. Deze mondelinge traditie wordt in de bijbel wel de 'overlevering der ouden' genoemd. De Farizeeën probeerden stipt volgens de Thora en deze overleveringen te leven. Dit spitste zich vooral toe op rituele reinheid en het geven van de tienden. Nu was het geven van tienden van de opbrengst van het land een opdracht aan het hele volk gedaan, maar de Farizeeën, en dat hoor je ook in dit gebed terug, gaven tienden van àl hun inkomsten, dus ook de niet-agrarische inkomsten. Op dezelfde manier was het vasten eens per jaar een opdracht voor het hele volk, maar de Farizeeën vastten tweemaal per week, nl. op maandag en donderdag. De bedoeling achter dit nauwgezet leven was niet zo zeer een overdreven wetticisme, maar een verlangen om heilig te leven, zoals God dat had geboden: Weest heilig, want Ik ben heilig. Zij geloofden dat deze heiliging de weg zou banen voor de Messias, die een einde zou maken aan de onderdrukking van Gods volk.

Een tollenaar daarentegen werkte voor de Romeinse bezetter. De Romeinen hieven in alle landen die ze bezet hielden zware belastingen om dat immens grote wereldrijk te financieren. De Joden hadden daar een ontzettende hekel aan. Want door belasting te betalen werkte je er aan mee deze wereldse overheid en een heidense godsdienst in stand te houden. Een tollenaar die dit belastinggeld inde voor de

Romeinen werd gezien als een landverrader, vergelijk het maar met de NSB-ers in de 2e Wereldoorlog. Hij verrijkte zich ten koste van z'n eigen volk en dat maakte tollenaars gehaat. We zien in de bijbel ook vaak dat tollenaars in één adem genoemd worden met zondaars en het feit dat Jezus met hen omging leverde Hem veel kritiek op van de omstanders (Lk., 5, 15, 19).

In de gelijkenis die Jezus nu vertelt zijn dit de hoofdrolspelers. Een Farizeeër en een tollenaar. En Hij vertelt deze gelijkenis niet zo maar. Hij sprak deze gelijkenis *met het oog op sommigen*, die van zichzelf vertrouwden, dat zij rechtvaardig waren en al de anderen verachtten. Er zijn Bijbelverklaarders die menen dat gelezen moet worden dat Jezus deze gelijkenis sprak *tot* mensen die van zichzelf vertrouwden dat zij rechtvaardig waren. Beide uitleggingen zijn mogelijk en ik geloof niet dat de betekenis van de tekst er wezenlijk door verandert.

In de NBV staat dat er twee mensen naar de tempel gingen. In de NBG staat dat twee mensen *opgingen*. Dit opgaan heeft te maken met de ligging van de tempel op de berg Sion.

Het was een alledaags plaatje wat Jezus hier schetst. Men kende de gewoonte op vaste tijden naar de tempel te gaan. In Handelingen 3 lezen we ook dat Petrus en Johannes naar de tempel gingen op het uur van het gebed. Maar naast die vaste tijden was het ook niet ongewoon om op andere tijden naar de tempel te gaan om te bidden. Ook het feit dat de Farizeeër bleef staan was niet bijzonder. Dat had op zich nog niets te maken met hoogmoed of aandachttrekkerij, het was de gebruikelijke gebedshouding. De Farizeeër dankte in zijn gebed God voor wie hij zelf was en voor wat hij had mogen doen. Voor calvinistische Nederlanders klinkt dit nogal hoogmoedig en zo wordt het ook vaak uitgelegd, maar we moeten niet vergeten dat het wel klopt wat hij zei. Hij leefde rechtvaardig, hij was geen echtbreker, hij vastte vaker en gaf meer weg dan hij verplicht was volgens de Joodse wet. En hij bedankte niet zichzelf maar hij dankte God hiervoor. Hij zag dit vrome leven ècht als een geschenk van God.

Voor de luisteraars in Jezus' publiek was wat tot nu toe gebeurde niet zo verrassend. En zelfs de gebeurtenissen rondom het gebed van de tollenaar leverde nog weinig spectaculairs op. Want ook dat gebed lag volledig in de lijn van de verwachtingen. Logisch dat die tollenaar op een afstandje bleef. Met zo'n strafblad kun je niet anders dan je bescheiden opstellen. En dat hij niet, zoals men in die tijd gewoon was, z'n handen ophief naar de hemel valt ook te begrijpen. De tollenaar sloeg zich op de

borst. Een gebaar van rouw en spijt. En z'n gebed had ook niet veel om het lijf. Eén zinnetje maar: "o God, wees mij zondaar genadig!". Op zich was dit gebed ook nog wel wat de luisteraar verwachtte. Hij vraagt als zondaar terecht om Gods ontferming. De climax van deze gelijkenis zit duidelijk in het slot:

"Ik zeg jullie, de tollenaar ging naar huis als iemand die rechtvaardig is in de ogen van God, maar de Farizeeër niet."

Zelfs het feit dat de tollenaar gerechtvaardigd naar huis ging was voor de luisteraars nog wel voor te stellen. Tenminste, als hij ook zijn schuldoffer had gebracht in de tempel. Of dat ook daadwerkelijk gebeurd is, kunnen we uit de tekst niet opmaken. Nee, de rechtvaardigverklaring van de tollenaar is misschien wat onverwacht, maar niet ondenkbaar. Maar dat laatste....., dat die Farizeeër niet gerechtvaardigd werd, dat gaf een geweldige schok. Hoe was dat mogelijk? Hoe kon Jezus dat nu zeggen? Hoe kan zo'n tollenaar nu gerechtvaardigd worden op één enkel gebedje, één zinnetje maar, en die Farizeeër, met een geweldige staat van dienst, wordt niet rechtvaardig verklaard. Dit gaat in tegen alles wat men gelooft. Dit is de wereld op z'n kop!

Jezus geeft er meteen ook een verklaring bij. *"Want wie zichzelf verhoogt zal vernederd worden, maar wie zichzelf vernedert zal verhoogd worden"*.

Deze zelfde uitspraak had Jezus ook al eens in Lukas 14 gedaan. Toen ging het over de verhoudingen onderling. Er waren mensen die graag op de belangrijkste plaatsen aan tafel gingen liggen. En daar wilde men graag gezien worden. In Lukas 14 ging het dus om de ereplaats onder de mensen, maar in de tekst van vandaag gaat het om de ereplaats bij God. En die ereplaats verwerf je niet door voor God op te sommen wat je allemaal gedaan hebt aan goede dingen, die ereplaats verwerf je door verootmoediging, door jezelf vernederen. En daar zat, wat de Farizeeën betreft, het probleem. De erkenning dat ze vergeving nodig hadden. Nog niet zo lang geleden had Johannes de Doper, de voorloper van de Here Jezus, het volk opgeroepen zich te bekeren omdat de Messias in aantocht was. Allerlei mensen gingen daar op in, ook tollenaars. Maar de Farizeeën weigerden zich te bekeren onder de prediking van Johannes. En toen Jezus vlak daarna onder het volk verscheen met dezelfde oproep tot bekering weigerden zij opnieuw. Zij minachten Jezus als persoon, en schreven zelfs zijn boodschap en wonderen toe aan het rijk

van de duisternis. (Matt.12:22) Dat gebeurde toen Jezus een bezetene genas, die blind en stom was. De aanwezige schare was diep onder de indruk en erkende dat Hij de Zoon van David was, maar de Farizeeën hadden een andere mening: Hij drijft de boze geesten uit door Beëlzebul, de overste van de boze geesten. Zij weigerden te erkennen dat Jezus deze bezetene had bevrijd door de Geest van God. Want dat toegeven is erkennen dat in Jezus het Koninkrijk Gods is gekomen. Jezus waarschuwt de Farizeeën ernstig. Ontkennen dat die bevrijding die ik zo juist bewerkt heb van God komt, is onvergeeflijk. Tussen twee haakjes, over deze onvergeeflijke zonde is veel gesproken onder christenen. Ook vandaag de dag zijn er wel mensen bang dat ze ooit deze onvergeeflijke zonde hebben begaan. Maar zolang iemand daar bang voor is hoeft hij of zij niet te vrezen dat die zonde is begaan. Het feit dat je er bang voor bent en dus graag bij God wil horen kan alleen maar door Gods Geest in je hart bewerkt zijn. Van nature wil een mens dat namelijk helemaal niet. De onvergeeflijke zonde is willens en wetens, en blijvend het verlossingswerk van Christus afwijzen. Ontkennen dat Hij ons, net als die bezeten jongen, bevrijdt uit de duisternis en brengt in het licht. Voor wie dat blijft ontkennen is er geen vergeving mogelijk. Op die manier sluit je voor jezelf de deur. En daar zit nu net bij die Farizeeën het probleem. Het is natuurlijk prima dat ze geen rover, onrechtvaardige, echtbreker of tollenaar zijn. Het is ook geweldig dat ze vasten en tienden geven. Hoe mooi al deze dingen ook zijn, ze redden je niet. Voor je redding heb je Jezus nodig. Zonder Jezus baten al die op zich goede dingen je niet.

Als ik u nu vraag in wie u zich het meest herkent, de tollenaar of de Farizeeër, wat zegt u dan?.... Om het maar bij mezelf te houden, ik vind die vraag nog best lastig. Zo op het eerste gezicht herken ik best veel in die Farizeeër. Hij neemt z'n bijbel serieus, gaat trouw naar de 'kerk', leeft vroom. Kortom, hij neemt z'n geloof uiterst serieus. En ik mag me sterk vergissen dat dit voor heel veel kerkmensen geldt. En het leven van die tollenaar zal waarschijnlijk heel wat minder overeenkomsten hebben met ons dagelijks bestaan. Ik hoop tenminste niet dat u bekend staat als bedrieger en oplichter. Dus uiterlijk zal ons dagelijks gedoetje meer weg hebben van die Farizeeër dan van die tollenaar. En de boodschap van de Here Jezus is vandaag ook niet dat we dat moeten veranderen. Jezus gaat een laag dieper. In hoeverre leeft bij ons het besef dat we met ons 'christenleventje' geen streepje voor hebben op een ander? Uw kerkgang, uw leven volgens Gods geboden, uw naastenliefde redt u niet.

Er is maar één weg tot behoud. De weg van verootmoediging. Op de knieën bij het kruis en toegeven dat je het zelf niet redt. Net als die tollenaar dat ene zinnetje zeggen: 'o God, wees mij zondaar genadig'. Daar ligt je redding. Accepteren dat Jezus' dood en opstanding de toegang tot Gods Koninkrijk bewerkt. Een andere manier is er niet. Een goedkopere manier is er ook niet. Het heeft God alles gekost. Hij gaf de hemel leeg om die toegang voor ons mogelijk te maken. En wie daar aan voorbij gaat spot met z'n leven. Dat klinkt nogal radicaal, nogal zwart wit. En we vinden dat ook moeilijk in het gesprek met de medemens in onze samenleving. Want hoe vaak krijgen we niet te horen dat iemand die niet gelooft net zo goed, of beter leeft dan een christen? Hoe vaak krijgen we niet te horen dat we niet moeten denken dat we beter zijn dan een ander omdat wij toevallig elke zondag de kerk van binnen zien? Tsja, wat zeggen we dan? Jammer genoeg is het waar dat er op het leven van de christenen best wat is aan te merken. Jammer genoeg is het ook waar, dat het ons vaak maar slecht lukt om uit te leggen dat we niet naar de kerk gaan omdat we zo goed zijn, maar dat we naar de kerk gaan omdat we het zelf niet kunnen. Omdat we het niet van onszelf verwachten maar van die Ander, Jezus. Daar ligt het grote verschil! Het verschil tussen de tollenaar en de Farizeeër en het verschil tussen een christen en een humanist.

Nu vertelt die gelijkenis van de Here Jezus ons niet hoe het leven van die tollenaar in de gelijkenis verder ging ná dit gebed. Dat was ook niet het doel van Jezus' verhaal. Maar laten we eens even door fantaseren. We mogen toch best aannemen dat er wat veranderd is. Dat zie je elke keer in de bijbel als iemand tot bekering komt. De tollenaars bij Johannes de Doper kregen te horen kregen dat ze niet meer geld moesten innen dan voorgeschreven en dus vruchten moesten voortbrengen die aan de bekering beantwoordden. En zoals de overspelige vrouw van Jezus te horen kreeg dat ze geen veroordeling ontving, maar heen moest gaan en niet meer zondigen, zo zal ook deze tollenaar nadat hij gerechtvaardigd werd, z'n leven veranderd hebben. Misschien ging hij wel net als die Farizeeër vasten en tienden geven. Misschien deed hij wel hetzelfde als die andere tollenaar, Zacheüs. Die gaf de helft van zijn bezit aan de armen en wie hij afgeperst had gaf hij viervoudig terug.

Maar we moeten ons heel goed realiseren dat deze goede werken ons niet redden, maar een gevolg zijn van die redding. Het zijn vruchten van de bekering. Ze vloeien voort uit je redding, uit dankbaarheid voor je redding, uit liefde, niet omdat het moet.

Jacobus zegt nadrukkelijk dat een geloof zonder werken dood is. Geloof is herkenbaar aan de werken, die werken horen er helemaal bij. De boodschap van Jezus in de gelijkenis van vandaag is niet dat het niet uitmaakt hoe je leeft, als je maar gelooft. Hoe je leeft maakt wel degelijk uit. Jezus' boodschap staat haarscherp in het 9^e vers. "Zij geloofden *van zichzelf* dat zij rechtvaardig waren", dat was het eerste. Ik hoop dat dit ons in ieder geval heel duidelijk is geworden. Uit onszelf heeft zelfs de 'braafste broeder' geen poot om op te staan.

Het tweede wat mis was, was het feit dat deze mensen *anderen verachtten*. Men keek neer op anderen. Dit mag in ieder geval ook een waarschuwing zijn voor ons. Het is namelijk zo ontzettend makkelijk om de gebreken van een andere aan te wijzen. Vooral die gebreken die zo duidelijk zichtbaar zijn. Het is zo gemakkelijk om bijvoorbeeld verslaafden een etiket op te plakken of om mensen die gescheiden zijn of anders geaard zijn na te wijzen. "Dank U wel, dat ik niet zo ben..." zeggen we dan misschien nog net niet, maar we denken het wel.

"Wie zonder zonde is werpe de eerste steen " zei Jezus tegen de mannen die een vrouw op overspel betraptten. Eén voor één dropen ze af, niemand had nog het lef. En Jezus, die zelf zonder zonde is, toonde vergeving en oordeelde niet. Zo is Hij, een en al vergeving, voor een ieder die oprecht bij Hem komt. Zonder onderscheid. Ieder is welkom. De tollenaar, de farizeeër, de overspelige, de Samaritaanse, de moordenaar aan het kruis, de verslaafde, de gehuwde, de alleengaande, de zieke, de gezonde, de homo en de hetero en ook de brave kerkmensen van 2008. Niemand uitgezonderd.

Genade zo oneindig groot,
Dat ik die 't niet verdien,
Het leven vond, want ik was dood
En blind, maar nu kan 'k zien
Want Jezus droeg mijn zondelast
En tranen aan het kruis.
Hij houdt mij door genade vast
En brengt mij veilig thuis.
Amen

Oktober 2008
G.P. Hartkamp
Wapenveld